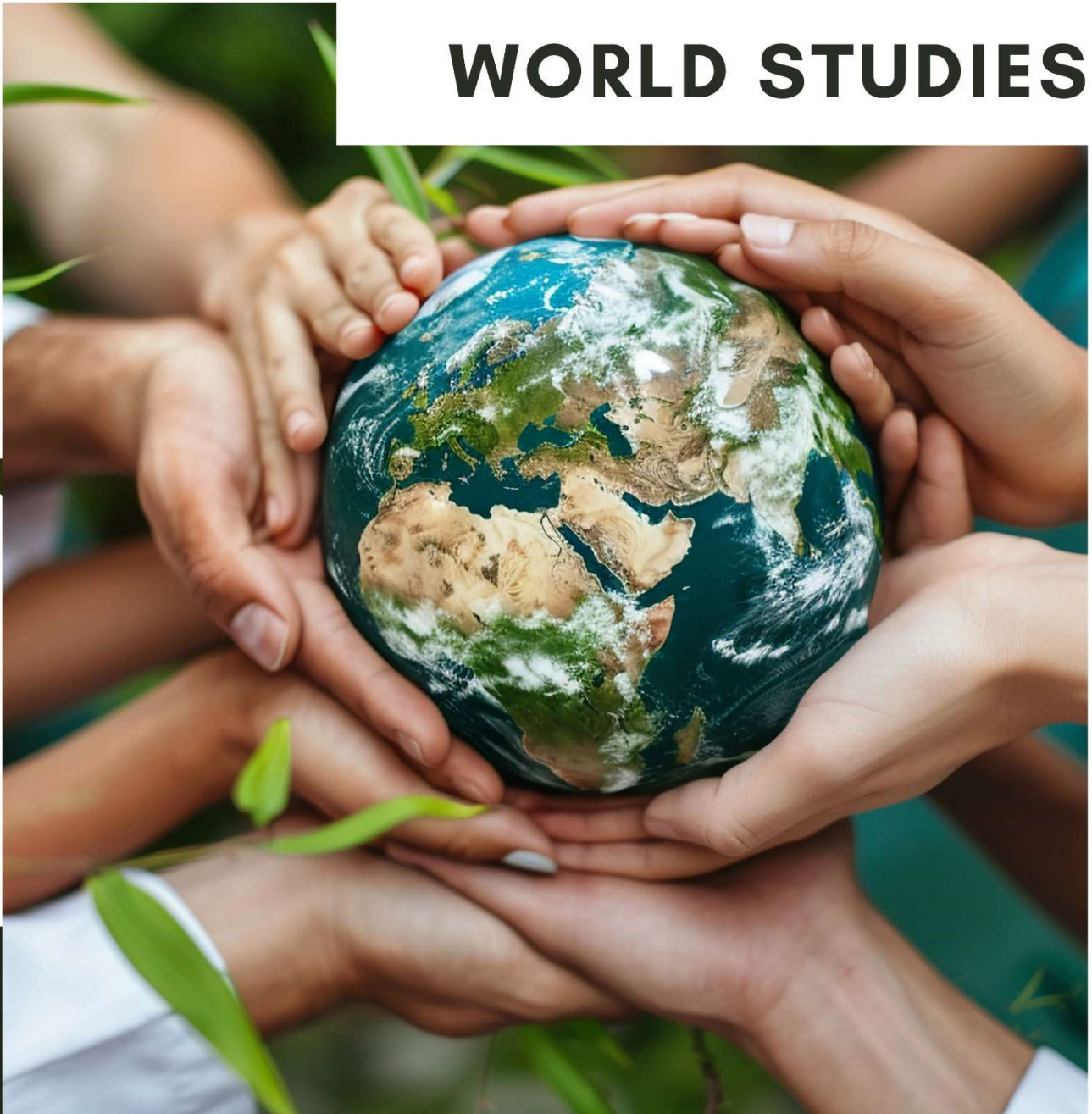


VOL 4. ISSUE 10

JOURNAL OF CONTEMPORARY WORLD STUDIES



zenodo

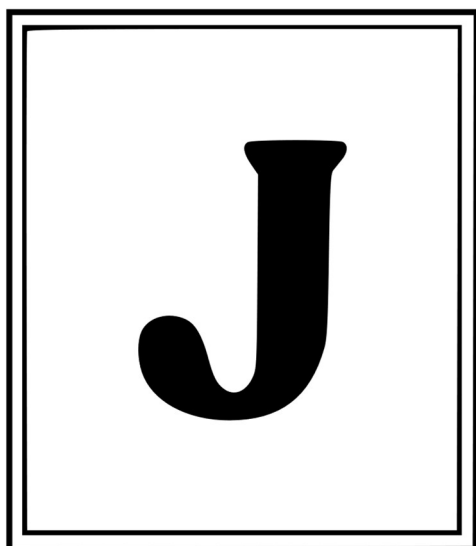
OpenAIRE | EXPLORE

ISSN

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

ISSN:
3030-3311

VOLUME | 4 ISSUE | 10 | JUNE | 2026



JCWS

MINTAQALARARO INNOVATSION TADBIRKORLIK SALOHİYATINING TAFOVUTINI BARTARAF ETISHDA KLASTER YONDASHUVINING AHAMIYATI

To‘ychiyeva Nodira G‘ulom qizi, i.f.f.d. (PhD)

Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali

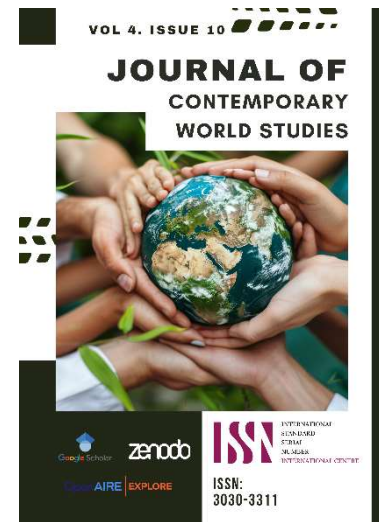
e-mail: nodira070495@gmail.com

ANNOTATION:

Mazkur maqolada O‘zbekiston mintaqalari o‘rtasidagi innovatsion tadbirkorlik salohiyatining tafovutlarini kamaytirishda klaster yondashuvining tashkiliy-iqtisodiy imkoniyatlari tadqiq etilgan. Hududlarning innovatsion rivojlanish darajasi investitsiya oqimlari, sanoat bazasi, ilmiy-ta‘lim salohiyati, texnologik infratuzilma, malakali kadrlar va biznesning innovatsiyalarni o‘zlashtirish qobiliyati bilan uzviy bog‘liq ekanligi asoslangan. Tadqiqotda tizimli, qiyosiy, institutsional va mantiqiy umumlashtirish metodlaridan foydalanilib, hududiy klasterlarning resurslarni birlashtirish, kooperatsion aloqalarni kuchaytirish, innovatsiyalar diffuziyasini jadallashtirish va investitsion jozibadorlikni oshirishdagi roli baholangan. Xorazm viloyati bo‘yicha mavjud ilmiy natijalar hamda “O‘zbekiston — 2030” strategiyasida belgilangan klasterlash yo‘nalishlari tahlil qilindi. Tadqiqot natijasida “Hududiy resurslar → klaster kooperatsiyasi → bilim va texnologiyalar almashinuvi → investitsiya → innovatsion mahsulot → hududiy raqobatbardoshlik” zanjiriga asoslangan mualliflik yondashuvi taklif etildi. Shuningdek, innovatsion salohiyati nisbatan past hududlarda ixtisoslashgan klasterlarni shakllantirish, OTM–biznes–davlat hamkorligini kuchaytirish va klaster samaradorligini yagona indikatorlar tizimi asosida monitoring qilish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

KEYWORDS:

in mintaqalararo tengsizlik, innovatsion salohiyat, klaster yondashuvi, hududiy rivojlanish, investitsiyalar, sanoat klasteri, innovatsion infratuzilma, texnologik kooperatsiya, hududiy raqobatbardoshlik.



June 25, 2026,
Published Date:
June 30, 2026

Journal Website:

<https://d-pressa.com/index.php/jcws/>

License



This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

KIRISH

Mintaqalar o'rtasidagi iqtisodiy va innovatsion tafovutlar mamlakatning uzoq muddatli barqaror rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim omillardan biridir. Hududlar tabiiy resurslar, ishlab chiqarish bazasi, transport-logistika infratuzilmasi, ilmiy va ta'lim salohiyati, investitsion jozibadorlik hamda tadbirkorlik faolligi bo'yicha bir xil imkoniyatlarga ega emas. Natijada innovatsion faoliyat va yuqori qo'shilgan qiymat yaratuvchi ishlab chiqarishlar ayrim hududlarda tezroq rivojlanib, boshqa hududlarda nisbatan sust shakllanishi mumkin.

Ilmiy adabiyotlarda hududlar o'rtasidagi farqlarni ifodalashda "assimmetriya", "nomutanosiblik" va "differensiatsiya" tushunchalaridan foydalaniladi. Ushbu tushunchalarning turlicha talqin qilinishi hududiy tafovutlarni baholashda ko'p omilli yondashuv zarurligini ko'rsatadi [1]. Innovatsion salohiyat tafovuti faqat ilmiy ishlanmalar soni bilan emas, balki ularni tijoratlashtirish, investitsiya jalb qilish, korxonalar o'rtasida kooperatsiya o'rnatish va texnologiyalarni o'zlashtirish imkoniyatlari bilan ham belgilanadi.

Klaster yondashuvi hududdagi korxonalar, yetkazib beruvchilar, xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar, oliy ta'lim muassasalari, ilmiy markazlar, investorlar va davlat boshqaruvi organlarini o'zaro bog'langan iqtisodiy tizimga birlashtirish imkonini beradi. Bunday tizim alohida korxonaning imkoniyatidan kengroq sinergik natija yaratishi, bilim va texnologiyalar tarqalishini tezlashtirishi hamda hududiy qiymat zanjirlarini shakllantirishi mumkin.

"O'zbekiston — 2030" strategiyasida ayrim hududlarda yirik kimyo-polimer klasterlarini tashkil etish va yuqori qo'shilgan qiymatli tayyor mahsulot ishlab chiqarish vazifalarining belgilanishi

klaster yondashuvining hududiy sanoat siyosatidagi amaliy ahamiyatini ko'rsatadi [3]. Shu sababli klasterlarni faqat ishlab chiqarishni hududiy jamlash shakli sifatida emas, balki mintaqaning innovatsion salohiyatini faollashtiruvchi institutsional mexanizm sifatida tadqiq etish dolzarbdir.

Tadqiqotning maqsadi mintaqalararo innovatsion salohiyat tafovutini kamaytirishda hududiy klasterlarning rolini aniqlash, klaster mexanizmining innovatsion rivojlanishga ta'sir kanallarini tizimlashtirish va hududiy klaster siyosatini takomillashtirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning metodologik asosini mintaqaviy iqtisodiyot, innovatsion tizimlar va klaster rivojlanishiga oid ilmiy yondashuvlar tashkil etdi. Tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, institutsional tahlil, kontent-tahlil va mantiqiy umumlashtirish metodlari qo'llanildi.

Tizimli tahlil yordamida hududiy innovatsion salohiyat sanoat, investitsiya, ilm-fan, ta'lim, infratuzilma va tadbirkorlik elementlarining o'zaro bog'liq majmui sifatida o'rganildi. Qiyosiy tahlil klasterlashdan kutiladigan iqtisodiy natijalarni klasterlashuv darajasi past bo'lgan hududiy ishlab chiqarish tizimi bilan konseptual solishtirishga xizmat qildi.

Institutsional tahlilda hududiy rivojlanish va klaster siyosatiga oid strategik hujjatlar o'rganildi. Xorazm viloyatida sanoat klasterlarini shakllantirishga oid mavjud ilmiy tadqiqot natijalari alohida ko'rib chiqildi [4]. Tadqiqotda foydalanuvchi taqdim etgan maqoladagi manbalar va unda keltirilgan faktlar asosiy axborot bazasi sifatida saqlandi.

NATIJALAR

Tahlil natijalari mintaqalararo innovatsion tafovutning shakllanishida

investitsiyalar taqsimoti muhim omillardan biri ekanligini ko'rsatadi. Investitsiyalar ko'proq yo'naltirilgan hududlarda yangi ishlab chiqarish quvvatlari, texnologik modernizatsiya va infratuzilma rivoji uchun imkoniyatlar kengayadi. Investitsiya oqimlari nisbatan past hududlarda esa innovatsion yangilanish sur'ati sekinlashishi mumkin. Shu sababli investitsiya siyosatini hududiy rivojlanish strategiyalari bilan uyg'unlashtirish zarur [2].

Klaster yondashuvining birinchi muhim natijasi — hududiy resurslarni yagona qiymat zanjiriga birlashtirish imkoniyatidir. Mahalliy xomashyo, ishlab chiqarish korxonalari, xizmat ko'rsatuvchilar, logistika, ilmiy-ta'lim muassasalari va investorlar o'rtasidagi kooperatsiya hudud ichida qo'shilgan qiymatning ko'proq qismini saqlab qolishga xizmat qiladi.

Ikkinchi natija — bilim va texnologiyalar diffuziyasining tezlashishidir. Klaster tarkibidagi korxonalar bir-biriga yaqin iqtisodiy aloqada bo'lganda yangi texnologiyalar, boshqaruv tajribasi va bozor

ma'lumotlarining tarqalish tezligi ortadi. OTM va ilmiy markazlarning klasterga integratsiyasi esa ilmiy ishlanmalarni real ishlab chiqarish muammolari bilan bog'lash imkonini beradi.

Uchinchi natija — hududning investitsion jozibadorligini oshirish imkoniyatidir. Alohida kichik korxonaga nisbatan infratuzilmasi, kooperatsion zanjiri, malakali kadrlar bazasi va barqaror yetkazib beruvchilari mavjud klaster investor uchun aniqroq iqtisodiy muhit yaratadi.

Xorazm viloyati misolida keltirilgan tadqiqot natijalari urbanistik va sanoat salohiyati nisbatan past hududlarda klasterlarni shakllantirish sanoat ishlab chiqarishining hududiy tarkibini takomillashtirish, texnik-texnologik modernizatsiya va yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratishga yordam berishi mumkinligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, mavjud sanoat salohiyatidan yetarli foydalanilmasligi va xomashyoni mahalliyashtirish darajasining pastligi klaster samaradorligini cheklovchi omillar sifatida qayd etilgan [4].

1-jadval.

Klaster yondashuvining mintaqalararo innovatsion tafovutni kamaytirish mexanizmlari¹

Yo'nalish	Tafovutni kuchaytiruvchi holat	Klaster mexanizmi	Kutiladigan natija
Investitsiya	Kapitalning rivojlangan hududlarda jamlanishi	Qo'shma infratuzilma va loyiha portfeli	Hududiy investitsion jozibadorlikning oshishi
Innovatsiya	Ilm-fan va biznes aloqalarining sustligi	OTM–korxona kooperatsiyasi	Texnologiyalar transferining tezlashishi
Ishlab chiqarish	Tarqoq va uzilgan qiymat zanjirlari	Mahalliy kooperatsiya	Qo'shilgan qiymatning hududda ko'payishi
Kadrlar	Malakali kadrlarning markazlarga ketishi	Klasterga mos ta'lim va amaliyot	Hududiy inson kapitalining mustahkamlanishi

¹ Nazariy ma'lumotlar asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Bozor	Kichik korxonalarning bozorga chiqish qiyinligi	Umumiy logistika va marketing	Raqobatbardoshlikning oshishi
-------	---	-------------------------------	-------------------------------

MUHOKAMA

Olingan natijalar klaster yondashuvini mintaqalararo innovatsion tafovutni avtomatik ravishda bartaraf etuvchi vosita sifatida emas, balki hududning mavjud resurslari va institutsional imkoniyatlarini o'zaro bog'lovchi mexanizm sifatida ko'rish zarurligini ko'rsatadi. Klaster faqat korxonalarni bir hududda joylashtirish bilan shakllanmaydi. Uning samaradorligi subyektlar o'rtasidagi real kooperatsiya, bilim almashinuvi, qo'shma loyihalar va bozor aloqalarining mavjudligiga bog'liq.

Muallif tomonidan klasterning innovatsion salohiyatga ta'siri quyidagi zanjir orqali ifodalanadi: "Hududiy resurslar → klaster kooperatsiyasi → bilim va texnologiyalar almashinuvi → investitsiya → innovatsion mahsulot → hududiy raqobatbardoshlik". Mazkur zanjirda hududiy resurslar boshlang'ich baza bo'lsa, klaster kooperatsiyasi ularni iqtisodiy qiymat yaratishga yo'naltiruvchi tashkiliy mexanizm vazifasini bajaradi.

Klaster siyosatini sanoat salohiyati nisbatan past hududlarda qo'llashda "bir xil klaster — barcha hududlar uchun" yondashuvidan voz kechish lozim. Har bir mintaqaning resurs bazasi, mavjud korxonalari, mehnat bozori, ilmiy-ta'lim salohiyati va bozor geografiyasi asosida ixtisoslashuv yo'nalishi tanlanishi maqsadga muvofiq.

Klaster samaradorligini faqat tashkil etilgan korxonalar yoki rezidentlar soni bilan baholash yetarli emas. Innovatsion natijadorlik uchun yangi mahsulotlar soni, texnologik yangilanish, ilmiy ishlanmalarning tijoratlashtirilishi, xususi investitsiyalar hajmi, eksport, mahalliy

kooperatsiya darajasi va yuqori malakali ish o'rinlari kabi ko'rsatkichlarni birgalikda monitoring qilish zarur.

Milliy innovatsion tizimning kuchli va zaif tomonlarini baholovchi xalqaro tahlillar ham hududiy siyosatni faqat sanoat hajmi bilan emas, balki innovatsiya institutlari, bilim yaratish va texnologiyalarni o'zlashtirish qobiliyati bilan bog'lash zarurligini ko'rsatadi [5].

Amaliy taklif va tavsiyalar. Birinchidan, har bir mintaqa uchun "innovatsion ixtisoslashuv profili" ishlab chiqish taklif etiladi. Profil hududning xomashyo bazasi, mavjud sanoat korxonalari, OTM va ilmiy salohiyati, mehnat resurslari, logistika imkoniyatlari va eksport bozorlariga yaqinligini birgalikda baholashi kerak.

Ikkinchidan, innovatsion salohiyati nisbatan past hududlarda klasterlarni shakllantirishda infratuzilma va dastlabki investitsiya tavakkalchiligini kamaytiruvchi qo'shimcha rag'batlantirish mexanizmlaridan foydalanish maqsadga muvofiq. Bunda imtiyozlar klasterning real natijalari — investitsiya, yangi ish o'ri, mahalliyashtirish, eksport va innovatsion mahsulot yaratish bilan bog'lanishi lozim.

Uchinchidan, klasterlar tarkibida OTM–biznes–davlat hamkorligining doimiy platformasini tashkil etish zarur. OTMlar klaster ehtiyojlariga mos tadqiqot, kadr tayyorlash va texnologik yechimlarni taqdim etishi, korxonalar esa ilmiy ishlanmalarni tajriba-sinovdan o'tkazish va tijoratlashtirishda ishtirok etishi kerak.

To'rtinchidan, klaster samaradorligini baholash uchun yagona mintaqaviy monitoring tizimini joriy etish taklif qilinadi. Unda jalb qilingan xususi

investitsiya, innovatsion mahsulotlar ulushi, klaster ichidagi kooperatsiya xaridlari, eksport hajmi, mehnat unumdorligi, OTM bilan qo'shma loyihalar va yangi yuqori malakali ish o'rinlari kabi indikatorlardan foydalanish mumkin.

Beshinchidan, rivojlangan klasterlar bilan innovatsion salohiyati past hududlardagi yangi klasterlar o'rtasida texnologik va boshqaruv tajribasini uzatish mexanizmini yaratish lozim. Bu mintaqalararo hamkorlikni raqobatga qarama-qarshi emas, balki innovatsiyalar diffuziyasini tezlashtiruvchi omil sifatida rivojlantirish imkonini beradi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari mintaqalararo innovatsion salohiyat tafovutini kamaytirishda klaster yondashuvi muhim tashkiliy-iqtisodiy vosita bo'lishi mumkinligini ko'rsatdi. Klasterlar mahalliy resurslarni yagona qiymat zanjiriga birlashtirish, korxonalar va ilmiy-ta'lim muassasalari o'rtasida kooperatsiyani kuchaytirish, investitsiyalarni jalb qilish va texnologiyalar diffuziyasini jadallashtirish orqali hududning innovatsion imkoniyatlarini faollashtiradi.

Shu bilan birga, klasterlarning mavjudligi o'z-o'zidan innovatsion tengsizlikni bartaraf etmaydi. Ularning natijadorligi hududning real ixtisoslashuviga mosligi, subyektlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalar sifati, ilmiy ishlanmalarning tijoratlashtirilishi, xususi investitsiyalar va samarali monitoring tizimiga bog'liq.

Taklif etilgan "Hududiy resurslar → klaster kooperatsiyasi → bilim va texnologiyalar almashinuvi → investitsiya → innovatsion mahsulot → hududiy raqobatbardoshlik" modeli klaster siyosatining innovatsion salohiyatga ta'sirini tizimli tushuntirishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv asosida har bir hudud uchun ixtisoslashgan klaster siyosatini

shakllantirish mintaqalararo innovatsion tafovutni bosqichma-bosqich kamaytirishga xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston mintaqalarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini tartibga solish masalalari // Marketing jurnali. – 2026.
2. Mintaqalararo investitsiyalar va iqtisodiy tengsizlik tahlili // Qo'qon davlat universiteti xabarnomasi. – 2026.
3. "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risida: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni.
4. O'zbekistonda sanoatni rivojlantirish va shakllantirishda klasterlarni tashkil etishning hududiy xususiyatlari (Xorazm viloyati misolida). – 2023.
5. O'zbekistonning milliy innovatsion tizimi: salohiyati va samaradorligini baholash // UNDP. – Toshkent.